

SZALAY LÁSZLÓ KODIFIKÁCIÓS KÜLFÖLDI KAPCSOLATAI ÉS A SIONI EPIZÓD

NIZSALOVSKY ENDRE

Fatis atrocibus haec domus recipit fatigatum,
Patria dum premitur, jusque fidesque jacet.

*Balsors nyomta honát, megdőlt a jog és a bizakvás.
Közben a lankadtnak otthona lett ez a ház.*

M. M. fordítása.

Ez a találó distichon vezeti be egy zürichi házón azt az emléktáblát, amely arról emlékezik meg, hogy Szalay László 1850—51-ben ott írta nemzete történetét.

A magyar reformkorszak e kimagasló egyénisége, aki a legélesebben és az elsők között foglalt állást a nemzeti hiúságból eredő és a haladást gátló külön magyar út mítosza ellen, az európai országok fejlődésének kölcsönös hatást tükröző közös útja mellett szállván síkra akkor is, amikor ez nagyon népszerűlenné tudta tenni, a magyar utókor elismerését azzal is kiérdemelte, hogy a száműzetés évei alatt sem szűnt meg népének létéért és szabadságáért *a tudomány eszközeivel* önfeláldozóan küzdeni.

Hatalmas tudásából és munkaerejéből azonban emellett arra is tellett, hogy a vendéglátó ország hasonló eszközökkel való szolgálatára készen álljon.

A hatalmas életmű egészének méltatása meghaladja az erőmet, Szalayról a jogtudósról pedig a közelmúltban nyújtott méltó értékelést Szabó Imre akadémikus.¹

Éppen ezért, amikor az a megtiszteltetés ér, hogy emlékének ébrentartásában közreműködhetem, a feladatomnak azzal kívánok eleget tenni, hogy gazdag élete néhány eddig homályban maradt — a kodifikáció elvi problémáival kapcsolatos — epizódját tisztázzam, és — a helyszínen végzett levéltári kutatásaim eredményének felhasználásával — beszámoljak különösen Valais svájci kanton polgári törvénykönyvének megalkotásával kapcsolatos — az életútjával foglalkozók által csaknem kivétel nélkül kiemelt² — tevékenységéről.

Szalay valaisi szereplése a legszorosabb összefüggésben áll jogtudományi

¹ A burzsoá állam- és jogelmélet Magyarországon. Budapest, 1955. 174. p. et passim.

² Így: Flegler Antal, Szalay Gábor, Angyal Dávid, Szabó Imre és Mádl Ferenc.

munkásságának a kodifikáció elméletére vonatkozó részével és különösen nézetével a jogösszehasonlítás jelentőségéről, amely vonatkozásban Eduard Gans berlini professzorral, Hegel tanítványával való kapcsolata szorul új megvilágításra.

A valaisi munka Szalaynak a kodifikátor személyére vonatkozó álláspontjával van teljes összhangban, amely a kodifikációban más népek tudásainak szakértői részvétele előtt nyit tág kaput. E vonatkozásban Carl Mittermaier heidelbergi professzorral való kapcsolata lép előtérbe.

Végül Valais kantonban való megjelenésére és ottani tevékenységére Louis Gaspard Ribordyval, a 30-as években Magyarországon létrejött baráti kapcsolatának feléledése nyújtott módot, akinek Svájcba való visszatérése utáni életpályájáról eddig semmi adatunk nem volt, de akinek szűkebb hazájában betöltött jelentős pozíciója folytán módja volt Szalay Lászlót Valais kanton törvényalkotó munkájának részesévé tenni.³ Tisztázni kívánom, miben állt valójában ez a részvétel és mennyiben lehet a létrejött törvényt Szalay László nézeteivel összhangban állónak tekinteni.

I.

Szükségtelen részletesen ismertetnem Szalay Lászlónak a kodifikációról vallott nézetét, amelynek kifejtésével a Savigny által alapított ún. történeti iskolától elfordulva Hegel és követője, Savigny legélesebb ellenfele, Gans Eduard álláspontját tette magáévá. Elég erről annyit mondanom, hogy Szalay felismerte a jogösszehasonlításnak azt a szerepét és jelentőségét, amely Szabó Imre megállapítása szerint a XIX. század második felében vált széles körben elismertté, nevezetesen, hogy az a jogalkotásnak segédtudománya, és mint ilyen nemcsak nyilvánvalóan jól használható fel, hanem amelynek ezt a szerepét a marxista állam- és jogtudomány is elismeri.

Gans álláspontjával egyező Szalay végső megállapítása is, amely úgy szól, hogy a tudomány ismét általcsapott azon ösvényre, melyet Montesquieu nyitott meg a XVIII. század közepén. A lényeges eredményt a historiai iskola szkepticizmusának megbuktatásában látja, amivel természetesen a kodifikáció kérdése ismét életkérdés lőn, úgy találtatott, hogy az, mint minden, ami becserővel bír, csak tartalmasabbá és tisztábbá lett az elnyomás által.

Maga Gans azonban nem éri be a történeti iskola tanainak a kodifikáció útjából való elhárításával, hanem támadásainak továbbvezetésével jut el az összehasonlító jogtudomány önállóságának kiépítéséhez és ennek a tudománynak a jogtudomány egész rendszerén belüli elhelyezéséhez. Történik pedig mindez Gans öröklési jogi munkája bevezetésének második részében, amelyet az első részt oly messzemenően adaptáló Szalay már nem is idéz.

³ Louis Gaspard Ribordy életrajzi adatait Walter Perrig kéziratos feljegyzéseiből vettem Valais kanton sioni levéltárában.

Gans nemcsak elveti a történeti iskola amaz álláspontját, hogy a különböző népek közül elsősorban a jogalkotás virtuózai érdemelnek figyelmet, hanem elveti a jogászai szubjektivitást is, nevezetesen azt a kívánalmat, hogy a jogtudomány a magukat jogászoknak nevezők valaminő szükségletének kielégítésére szolgáljon. E kívánalom folytán a történeti iskola magát inkább a kenyérkereset tudománya iskolájának nevezhetné. Így jut el Gans az egyes meghatározott állam jogának ismerete — a Rechtskunde — és a valóságos jogtudomány — a Rechtswissenschaft — éles elhatárolásához. Az igazi jogtudomány szerinte a filozófia része; a jog fogalmát vizsgálja az egyetemes jogtörténet is, amely a jogfogalom fejlődéséről szól az időben.

Függetlenül attól, hogy Gansnak a jogtudományról vallott nézetét a szocialista jogelmélet miként értékeli, bizonyos, hogy Szalay nem juttatta kifejezésre az azzal való egyetértését, sőt, amikor a jog történetének vizsgálatát, a különböző államok jogának összehasonlítását a kodifikáció szolgálatába kívánta állítani, tehát annak gyakorlati hasznát kívánta venni, bizonyos értelemben ellentétbe is került a mesterével. Ez az eljárás konkrét bizonyítékát adja Szabó Imre megállapításának, aki megfigyeli, hogy az ész cselekvő fellépése, amely kiinduló pont és végső érv a korszerű idealista jogelméletben, így különösen Hegel és Gans tanaiban, sem Szalaynál sem Eötvösnél nem talál a végső konzekvenciáig ható követésre. Náluk az ész cselekvő fellépése nem formális logikai következtetés kezdőtétele, hanem gyakorlati következtetések és követelmények kiinduló pontja. Szalay tehát nem lépett be a szocialista jogtudomány elutasításával találkozó önálló és öncélú összehasonlító jogtudomány előfutárai sorába.

És még valamit nem tett. Eduard Gans 1825-ben kapott a berlini egyetemen rendkívüli tanári megbízást. A rendes tanári kinévezését Savigny — az egyetem dédelgetett híres tanára — érthetően élesen ellenezte. Amikor pedig a kinevezés 1828-ban mégis bekövetkezett, a miniszterhez írt levelében bejelentette, hogy él a kinevezési okiratában biztosított jogával, és visszavonul a kari ügyek intézésében való részvételtől. Ezt azzal indokolta, hogy Gans vele nem tudományos vitát folytat, hanem ellene személyes jellegű és becsületét sértő hajsztát vezet, nem hajlandó tehát vele a karban együttműködni. Gans kísérletei a kiengesztelésére — annak elismerésével, hogy tisztán tudományos céllal ugyan, de túl éles polémiába bocsátkozott — eredménytelenek maradtak, és Savigny most már a trónörökshöz fordult. Magatartása magyarázatául a levélhez Gans különböző műveiből vett idézetek sorát csatolta, amelyeket személyeskedő gorombaságoknak minősített. A trónörökös válaszlevelében megtisztelőnek mondta, hogy Savigny bizalommal fordult hozzá, neki igazat is adott a következő megjegyzéssel: „Gans und Schwan dürften nicht auf demselben Teiche schwimmen, dieser Teich droht eine Pfütze zu werden.” A trónörökshöz intézett levélhez mellékelte idézetek túlzott élességét alig lehet vita tárgyává tenni. Azok legnagyobb része Gansnak abból a művéből

való, amelyet Szalay a kodifikációról szóló tanulmányában — néhol az adaptálásig menő — részletességgel idéz. Mégis Szalaynál Gansnak egyetlen olyan kijelentésével sem találkozunk, amelyet Savigny inkriminált.⁴

Hogy azonban Szalay nem tudatosan fordult szembe Gans tanításainak végső konzekvenciáival, a két tudós eddig még nyilvánosságra nem került levélváltásából tűnik ki.

Gans abban a művében, amely Szalaynak fő forrása, egyetemes jogtörténeti képet nyújt a családról és az öröklésről. A mű 1835-ben megjelent IV. kötete utoljára az észak-európai népek jogfejlődését tekinti át. Szalay Gansnak arra a tételére támaszkodva, hogy az egyetemes jogtörténet nem tehet megkülönböztetést a jogalkotásban virtuóz és nem virtuóz népek közt, már 1837-ben felhívja a szerző figyelmét a magyar családi és öröklési jogra, annak a reményének adva kifejezést, hogy az a mű V. kötetében feldolgozásra kerül. Meghívja őt Magyarországra a szükséges anyag összegyűjtése céljából, amihez messzemenő segítségét ajánlja fel, utalva arra is, hogy a források jó része latin és német nyelvű lévén, ez a munkát meg fogja könnyíteni. Gans két héten belül válaszol, és Szalay kívánságát magáévá teszi műve továbbfolytatása tekintetében, de a Magyarországra jövetel helyett Szalay segítségét más formában kéri. A következő levélben Szalay már bibliográfiai adatokat is közöl, és utal különösen Horvát Istvánnak: „Magyar Ország gyökeres régi nemzetségeiről” írt 1820-ban megjelent legsikerültebb munkájára, amely éppen a magyar nemzetségek vagyonának allodiális és nem feudális jellegét bizonyítja, Werbőczy által alig ismert öröklési kérdések helyes megoldását nyújtva. Gans újabb levelét a következő mondattal zárja: „Glauben Sie mir, dass ich Ihre freundliche Zuvorkommenheit niemals vergessen werde.”⁵ Sajnos az V. kötet, amely a magyar jogfejlődést ismertette volna, nem jelenhetett meg, mert Gans a következő évben, 1839-ben 50 éves korában meghalt.

A Gans-szal való kapcsolata azonban világosan mutatja Szalaynak a más államok joga iránti messzemenő érdeklődését, amit igyekszik viszonzóssá tenni, kodifikátori képességének bizonyítékaul pedig szükségtelen az 1843—44. évi büntetőjavaslatok előkészítésében való jól ismert részvételére és az ezzel kapcsolatos publikációira hivatkozni.

II.

Éppen a büntetőjogi javaslatokkal kapcsolatos Szalay állásfoglalása a kodifikátor személye vonatkozásában. Bár nem teszi magáévá Jeremy Bentham ama szélsőséges állásfoglalását, hogy a kodifikálás során a külföldi szakértőket előnyben kell részesíteni, de az ilyen részvételt kívánatosnak tartja, annak

⁴ Adolf Stoll: F. K. von Savigny. Professorjahren in Berlin 1810—1842. Berlin, 1929. 402—405. p.

⁵ L.: Eduard Gans Szalay Lászlóhoz intézett két levelét az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában.

egyik példájául hivatkozva a római 12 táblás törvény keletkezési történetére, az abban jelentkező görög hatások valószínű magyarázatát az Ephesusból száműzött és Rómában menedéket talált Hermodorus közreműködésében látva. Ilyen Hermodorusként működött közre Carl J. A. Mittermaier heidelbergi professzor a büntetőjogi javaslatok elkészítésében, amely közreműködés létrehozásában és lebonyolításában Szalaynak szintén jelentős szerep jutott. Hogy Mittermaier Szalay kodifikátori egyéniségét e munkálatok során mennyire nagyra értékelte, azt az bizonyítja, hogy amikor az új egységes német állam felépítésének irodalmi előkészítésére lapot kívánt indítani, ennek terjedelmes prospektusát Szalayhoz intézett leveléhez mellékelte, és felszólította őt, hogy a munkájában, amelynek célja, hogy „die Männer an deren Rede alles gelegen ist, wirklich zur Rede kommen”, részt vegyen. A prospektus élesen elhatárolja magát azoktól, akik a lefutott homokórájukat nem merik megfordítani, de a kísérőlevél hangsúlyozza, hogy a lap szervezői a radikalizmussal is szemben állanak.⁶

Másfél évvel később Szalay mint magyar követ Mittermaierrel, mint a frankfurti országgyűlés elnökével találkozik. A kodifikáció terén a kapcsolat egyelőre kialszik, hogy a sioni epizód után egyszer még felvillanjon.

III.

Szalay elméleti állásfoglalásával és gyakorlati magatartásával tehát teljes összhangban áll a hajlandóság arra, hogy Hermodorus, Bentham és Mittermaier példájára maga is részt vegyen a haladás szolgálatában más ország kodifikációs munkálataiban. Ennek a gyakorlati megnyilatkozása volt a svájci Valais kantonban kifejtett, tisztázásra szoruló tevékenysége.

Ebben a vonatkozásban az első kérdésünk, milyen állapotban voltak a polgári törvénykönyv munkálatai e kantonban, amikor azokat Szalay megismerhette.

Szalay 1853. október 11-én érkezett meg Valais kanton székhelyére: Sionba, Louis Ribordy vendégeként, akit ennek magyarországi tartózkodása idején ismert meg az Eötvös család körében. Az Eötvös, Szalay és Ribordy közt kialakult meleg barátság bizonyossá teszi, hogy Ribordy még magyarországi tartózkodása idején megismerte Szalay kodifikációs tanulmányának legalább első részét, amely még az ő magyarországi tartózkodása idején jelent meg. Amint már említettem, Ribordy hazájába való visszatérése után jelentős politikai szerepet töltött be mint liberális politikus, és Szalay Svájcba érkezésekor már tagja és titkára volt a kanton törvényhozó testületének. Kapcsolatukra tekintettel nem lett volna akadálya annak, hogy Ribordy Szalayt a kantonális kodifikáció alakulásáról még zürichi, bázeli, illetőleg rohrschachi tartózkodása idején tájékoztassa. Bizonyosra vehető azonban, hogy Szalay svájci tartóz-

⁶ L.: Carl Mittermaier Szalay Lászlóhoz intézett levelét és mellékletét uo.

kodásának korábbi idején a magyarországi két barát közt nem volt érintkezés. Lehet, hogy a barátság egy véletlen lausanne-i találkozás alkalmával elevenedett fel és vezetett Ribordy meghívására. Szalay tehát a valaisi kodifikációs munkálatokkal, különösen a polgári törvénykönyv előmunkálataival legkorábban 1853 októberében ismerkedhetett meg. Ekkor pedig már a kodifikációs munkálatok meglehetősen előrehaladott stádiumban voltak.

Valais magánjogának összefoglalását az 1571. évi statutum tartalmazta, amely a Hármaskönyvre emlékeztetve magánjogi, büntetőjogi és eljárási rendelkezéseket egyaránt felölelt. Ez a statutum nem törölte el a korábbi helyi szokásokat, hanem rendelkezései éppen csak akkor kerültek alkalmazásra, ha nem volt eltérő helyi jog, viszont ha a statutum sem tartalmazta a megfelelő szabályt, közönséges jogként a római jogot és a kánonjogot kellett alkalmazni. A napóleoni idők elviharzása után, amelyek során Valais egy ideig önálló állam, majd francia departement volt, a konzervatív kanton a francia Code hatályon kívül helyezésével — a mi Országbírói Értekezletünkre emlékeztetve — az 1571. évi statutumhoz tért vissza, a régi jog alkalmazásával kapcsolatos nehézségek azonban már 1819-ben a kodifikáció szükségességének felismeréséhez vezettek. A teljes törvénykönyv szerkesztésére hivatott bizottság 1829-ben alakult meg, és a kodifikációs munkálatokban a későbbiek során a legjelentősebb szerepet Etienne Bernard Cropt professzor (1798—1896) töltötte be.

Magukat a kodifikációs munkálatokat a politikai események többször megzavarták és hátráltatták, így az 1840-ben győztes liberális kormány ellen 1844-ben támadt ellenforradalom, amely a Trient folyó hídján véres áldozatot követelt, és amely a liberális kormány eltávolításával végződött. Újabb fordulatot az 1847. november 3-án a protestáns és a katolikus kantonok közt kitört ún. Sonderbund-háború idézett elő. A központi hatalom megerősödése ellen küzdő katolikus kantonok szövetségének csatavesztése az 1848. évi szövetségi alkotmány létrehozására és Valaisban a liberális párt kormányra jutására vezetett. Ekkor már a polgári törvénykönyv több részletének szövege készen állt, sőt kihirdetésre is került. 1852-ben már annak érkezett el az ideje, hogy a polgári törvénykönyv egész anyaga, mint egységes törvénykönyv kerüljön kihirdetésre és hatálybalépésre.

Amikor Szalay László 1853 októberében Sionba érkezett a Grand Conseil napirendjén sorozatosan szerepeltek a törvénykönyv egyes cikkeire vonatkozó bizottsági jelentések, amelyek kisebb módosító javaslatokat tartalmaztak. Ilyen javaslatokról tárgyalt a Grand Conseil az 1853. november 18., 23., 24., 29. és december 1. napján tartott ülésében. Az utoljára említett napon történt az egész kódex törvényerőre emelése, amelynek kihirdetési záradékát Ribordy is aláírta.⁷

⁷ Adataimat a valaisi Grand Conseil eredeti jegyzőkönyveiből vettem. A polgári törvénykönyv keletkezésének előzményeiről Dr. G. Ghikának, a levéltár helyettes vezetőjének kéziratban megkaptam tanulmánya tájékoztatott.

Szalay sioni vendéglátója, aki Valais kanton vezetői közt foglalt helyet minden törvényalkotási kérdéssel, különösen a polgári törvénykönyv tárgyalásával is a legközelebbi kapcsolatban állt. Elképzelhetetlen, hogy régi barátját, akit mint kiváló szakembert ismert meg Magyarországon, ne tájékoztatta volna a folyamatban levő tárgyalások minden fázisáról és a szőnyegen levő módosító javaslatokat vele meg ne beszélte volna. Szalay egyik leveléből kitűnik, hogy a nagytanácsnak azon az ülésén, amely a törvénykönyv végleges szövegét elfogadta, jelen is volt. Szalay tehát — feltevésem szerint — az utolsó simítások anonim közreműködője volt, azt azonban ma már nem lehet megállapítani, hogy a sioni tartózkodása idején tárgyalás alá került kérdések mennyiben kaptak Szalay által szuggerált megoldásokat, és így mennyiben kerültek be az ő gondolatai a törvénykönyv egyes rendelkezéseibe. Azt a továbbmenő feltevésemet, hogy Ribordy Szalayt a kodifikációs munkálatok vezetőjével, Cropt professzorral is összehozta volna, a sioni kutatásaimat támogató Ghika dr. arra hivatkozással cáfolta meg, hogy Ribordy és Cropt oly mértékben voltak politikai ellenfelek, hogy egy ilyen kapcsolat nem alakulhatott ki. Ghika dr. megkérdezte erről Cropt professzor 90 éves felüli unokáját, Etienne Dallère ügyvédet is, aki nagyatyjának jogi tanulmányai során tanítványa volt, és aki úgy nyilatkozott, hogy nagyatyja soha nem beszélt neki Szalayról, márpedig ha lett volna személyes kapcsolata a magyar tudóssal, az a beszélgetéseik során feltétlenül szóba került volna.

Ami bizonyos, az az, hogy Szalay nem a Grand Conseil-től, hanem a végrehajtó hatalmat gyakorló Conseil d'État-tól 1854 február első felében megbízást kapott a törvénykönyv német szövegének átnézésére. Tíz nappal később azt írja, hogy a törvénykönyvön éjjel-nappal dolgozik, március 14-én pedig közli, hogy a munkáját befejezte, és a közeli napokban, amint a honoráriumot megkapja, elutazik Sionból. A Conseil d'État ugyancsak 1854. március 14-én tartott ülésében 200 frank honoráriumot állapított meg részére.⁸ Szalay március 17-én már Veveyből írja a családjának, hogy Sionból elutazott, a munkálatára pedig március 21-i levelében még visszatér, megállapítva, hogy az államtanács — úgy látszik — nagyon meg volt elégedve azzal. A honorárium nem magas, de ezt a kanton pénzügyi helyzete indokolja, és őt ugyanúgy honorálták, mintha a kanton saját polgára lett volna.

Mindezek alapján azt tartom megállapíthatónak, hogy Szalay László a korábban említett, még tisztázásra váró egyes részletekre vonatkozó anonim közreműködésétől eltekintve a Grand Conseil által törvényerőre emelt polgári törvénykönyvet kapta meg olyan munkálat elvégzése céljából, amellyel — bár az ő hallatlan munkabírása mellett — hat hét alatt el tudott készülni.

A törvénykönyv egyes korábban publikált részei bizonyos, hogy német nyelven is elkészültek, hiszen a kanton keleti része német nyelvű. A Grand

⁸ A valaisi Conseil d'État eredeti jegyzőkönyvéből vett adat.

Conseil azonban az utolsó módosításokat francia nyelven hajtotta végre, és a részek francia szövegeit foglalta egységes szerkezetbe. Szükséges volt tehát az utolsó módosításoknak a német szövegen való keresztülvezetése és a német egységes szerkezet létrehozása. Ezt a munkát végezte el Szalay László. Ebben a munkában a németül nem tudó Cropt nem vehetett részt.

A német nyelvű utolsó egyeztetés és egységes szerkezetbe foglalás munkájának a magyar Szalayra bízását messzemenő megbecsülésként kell értékelnünk a kétnyelvű kantontól, amelynek vezetői közt is mindig voltak német anyanyelvűek. A német Stockalper családból származott Cropt professzor felesége is, akinek atyja és nagyatyja vezető szerepet játszottak a kanton életében.

A megbízatásban nemcsak Szalay László nyelvtudásának felismerése nyilatkozott meg, hanem a jogtudós, mégpedig a jogösszehasonlítás tudós művelőjének megbecsülése is, aki a két nyelv jogi szakkifejezései közül biztonsággal tudta az egyenértékűeket megválasztani akkor is, amikor a francia szöveg utolsó kisebb módosításaival állt szemben. Ebben a megbízatásban minden bizonnyal jelentős része volt Ribordy már Magyarországon kialakult Szalay iránti tiszteletének, aminek honfitársait is meg tudta nyerni.

IV.

Az elmondottaknak mintegy a próbájaként vetem fel azt a kérdést, vajon Valais kanton 1853. december 1-én alkotott polgári törvénykönyve tartalmilag tükrözi-e Szalay felfogását, úgy, hogy abból a törvénykönyv megalkotásában való messzebbmenő részvételére lehetne következtetni.⁹

a) Szalaynak a kodifikációról vallott alaptétele, hogy a törvénykódex természeténél fogva új korszakot igyekszik megnyitni, a historiai elemeknek s a fokenkénti fejlődés szövedékének feladatása által. Ismerjük azt a véleményét is, hogy a francia Code mutatja meg legjobban e cél megvalósításának, a haladásnak az útját.

Valais polgári törvénykönyve jelentős részében — főleg a szerződési jogban — a francia Code sokszor szó szerinti átvétele, és a szerkezeti felépítése is pontosan követi a mintaképet. Ez az elindulás feltehetően találkozott Szalay felfogásával.

Annál kevésbé lehetett azonban Szalay kedvére a törvénykönyvön végigvonuló az a tendencia, amely lényeges kérdésekben is a régi jog fenntartására irányul. Cropt professzor, a törvénykönyvet feldolgozó munkájában figyelmezteti az olvasót, hogy még a francia Code-ból szó szerint átvett szövegeknek is más értelme van a valaisi jogszemléletben, amely jogszemléletet a törvénykönyvben konzervált régi szabályokból kell megismerni. A törvény-

⁹ Az alábbiakban a törvénytörvény mellett B. E. J. CROPT: Theorie du Code Civil du Valais. Sion, Tome I. 1858., Tome II. 1860. c. művét vettem figyelembe.

könyvnek természetesen van kodifikatorius záradéka (2033. cikk), amely a régi szokásjog alkalmazását kizárja. Cropt professzor azonban a törvényrontó szokást is elismeri, azzal érvelve, hogy az 5. cikknek az általános elvekre utalását a római jogra utalásként kell érteni, a római jog pedig a szokásjog törvényrontó erejét elismerte. Cropt tehát a maga konzervatív szemléletének megfelelően rámutatott a régi joghoz visszatérés útjára.

b) Szalay nem helyezkedett ugyan a teljes egyesülési szabadság álláspontjára, és különösen érezhető a munkás koalíciók várható politikai erejétől való idegenkedése. Mégis szót emelt az egyesületalapítás széles körű lehetővé tétele és amellet, hogy a kérdés a szabadság és a rend igényeinek megfelelő megoldást kapjon.

Valais törvénykönyve ezt az álláspontot nem tükrözi. Bár megalkotásakor már hatályban volt az 1848. évi svájci alkotmány, amely az egyesülési, gyülekezési és kérvényezési szabadságot deklarálta, a törvénykönyv nem tartalmaz olyan rendelkezést, amelyet e jogok megvalósításaként, az alkotmány végrehajtásaként lehetne értelmezni.

c) Szalay László nem foglalkozott kifejezetten a nők jogállásával. Lehet, hogy a magyar jog viszonylag kedvező megoldását egyelőre kielégítőnek találta, vagy legalább — a reformkor általános felfogásának megfelelően — a nőkérdés kedvezőbb megoldását nem sorolta a sürgős feladatok közé. Egész magatartása azonban a nők jogállása szempontjából haladó meggyőződésre enged következtetni.

Ezzel szemben Valais törvénykönyve — a régi joggal egyezően — azt a különbséget mutatja nemcsak a római joggal, hanem az ebben a vonatkozásban nagymértékben elmaradott francia joggal szemben is, hogy a nőket — még a nagykorúakat is — a személyeknek abba a kategóriájába sorozza, akik maguk nem képesek kielégítően gondoskodni jogaik megvédéséről. Ez a gondoskodás férjezett nő esetében a férjet illeti, nem férjezett nagykorú nő felett állandó gondnokság érvényesül. A nagykorú leányok és özvegyek tekintetében a törvény az incapacitas vélelméből indul ki conseil judiciaire-ről gondoskodva számukra. Amikor a törvény a feleség ügyleteihez a férj autorizációját követeli meg, ez — Cropt szerint — kevésbé származik a férji hatalomból, hanem inkább az a célja, hogy pótolja a feleségnek a neméből következő gyengeségét és biztosítsa a férjnek azokat a jogait, amelyek őt a feleség javain megilletik.

d) A házasságot illető kérdések közül Szalay a vegyesházasságok kérdésében foglalt állást. Wurden kanonoknak az országgyűlésen tett azzal az indítványával szembeszállva, amely ebben a kérdésben minden vallásnak a világi hatalomtól független jogkört kívánt biztosítani, Szalay nem tartotta ugyan járható útnak a papság kényszerítését a vegyesházasságok megkötésére, a kötelező polgári házasság bevezetését pedig nem tartotta időszerűnek, de azt javasolta, hogy az állam a protestáns pap előtt kötött vegyesházasságot ismerje el érvényesnek.

Valais törvénykönyve a házasságkötés és előfeltételei tekintetében a törvénykönyvön kívüli külön jogszabályokra utal (79. c). Minthogy ilyen jogszabály nem került kibocsátásra, Cropt professzor szerint változatlanul a kánonjog maradt a kanton által elismert jogforrás, és Cropt professzor könyve ezt is dolgozza fel. Ebből következik nemcsak a házasság felbonthatatlansága, hanem a különböző felekezetekhez tartozók közti házasság tilalma is.

Nem szükséges tovább folytatnom, de el kell ismernem, hogy nem vagyunk illetékesek abban a kérdésben való állásfoglalásra, hogy 110 évvel ezelőtt Valais liberális kormánya mi okból fogadta el — lényeges változtatások nélkül — a konzervatív párt uralma idején elkészült és erősen konzervatív álláspontot kifejező javaslatot. Talán Valais népének azután a nagy áldozat után, amelyet függetlensége vonatkozásában a Sonderbund háború következményeképp súlyos hadikárpótlás fizetésével és az 1848-as szövetségi alkotmány elfogadásával hozott, elháríthatatlan törekvése volt a régi jogintézményeihez való ragaszkodás. A haladással szemben tehát ott is domináns szerephez jutott a nacionalizmus, akár nálunk az Országbírói Értekezleten, sőt azt vallásfelekezeti szempontok is számottevően felfokozták, amit meg kell értenünk, ha Valais megelőző félszázadának történetére gondolunk, amelynek során a kanton egész területének idegen államba bekebelezése is előfordult. A liberálisokat — ha, amint feltehető, a törvénykönyvet nem is tekintették mindenben az elveikkel összhangban állónak — az utolsó fél évszázad belső küzdelmei, a konzervatív ellenforradalom felettük aratott 1844. évi győzelme kellett, hogy óvatosságra intse. A liberális párt pozíciójának gyengességét egyébként az is igazolja, hogy két évvel a polgári törvénykönyv hatálybalépése után már ismét a konzervatív párt jutott kormányra, és nem merném tagadni, hogy ebben része volt az új jog iránti ellenszenvnek a szélesebb néprétegek részéről. Talán nem volt mentes bizonyos politikai elgondolástól az sem, hogy Cropt — a konzervatív párt újbóli kormányra jutása utáni évben megjelent könyvében — rámutatott a törvényrontó szokásjog elismerésével a régi joghoz való visszatérés útjára.

Valószínű, hogy Szalay — bár a törvénykönyv általános irányával és egyes rendelkezéseivel nem érthetett egyet — megértést tanúsított a liberálisok magatartásával szemben. Nincs alap annak a feltevésére, hogy a valaisi kodifikációval való elégedetlensége hozzájárult volna a valaisi végleges letelepedés több levelében említett tervének feladásához. Ennek — megítélésem szerint — döntő oka az 1853. február 6-án kitört milánói lázadás lehetett, amelynek szerencsétlen kimenetele után a sajtó azzal, illetőleg Klapkával Szalayt kapcsolatba hozta. A feleségéhez írt levelében fejezte ki azt a véleményét, hogy Svájcban; ahol sok a különböző árnyalatú politikai menekült, az ilyenféle rágalmakkal szemben nem lehet védekezni.¹⁰ A helyzet egyébként Magyarorszá-

¹⁰ A milánói lázadásról és annak visszhangjáról l.: KLAPKA György: Emlékeimből. Budapest, 1886. 413-416. p.; KOLTAY—KASZTNER Jenő: A Kossuth emigráció Olaszországban.

gon is megérett arra, hogy a hazatérésre gondoljon, amit azután — minden más tervezetést félretéve — meg is valósított, hogy a megfeszített munka perzselő hevében élete lángja oly hamar — éppen egy évszázaddal ezelőtt — ellobbanjon.

Igazi véleményét a valaisi törvénykönyvről abból a tanulmányból lehetne megismerni, amelynek megírását 1854. április 14-én — tehát egy hónappal a kanton számára végzett munkálata befejezése után — Mittermaier professzornak ajánlott fel. A folyóirat azonban, amelynek számára a tanulmány szólt volna, a következő évben megszüntette a megjelenését, és így a cikk nyilván megírásra sem került.

V.

Az elmondottakból azt a végső következtetést látom mégis levonhatónak, hogy nem lenne indokolt, de kívánatos sem, a 98 évet élt Cropt professzort hazájában máig is hervadatlanul övező kodifikátori babérok megcsonkítása avégből, hogy azok néhány levelét Szalay László személyéhez kapcsoljuk. Ez pedig azt is jelenti, hogy kutatásaim egy, a személyéhez nemelyek által fűzött illúzió részbeni szétfoslását is eredményezték.

Mégis úgy vélem, méltó Szalay Lászlóhoz, a tárgyilagosságáról híres nagy történetíróhoz, hogy ez az eredmény néhány indiciumra épített messzemenő kombináció helyére egy talán kevésbé hízelgő, de a nagy emberhez és nagy magyar tudóshoz így is méltó, tárgyilagosan megállapított tényt illeszt. Hiszen Szalay László nagysága nemcsak rá nem szorul, de el sem viseli, hogy személyéhez ahhoz hasonló idealizáló elképzeléseket fűzzünk, aminők ellen, mint a magyar nép haladását hátráltatók ellen, olyan határozott küzdelmet folytatott.

Budapest, 1960. 47—48.p. MARX—ENGELS Művei, — 8. kötet, 1851—1853. Budapest, 1962, 503., 509. és köv. p. Az eseményeknek Szalay Lászlóra gyakorolt hatására l. feleségéhez írt levelét és mellékletét az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárában.